

Maja Polić

**NOVI PRILOG PROUČAVANJU ŽIVOTA I DJELA
PETRA MATKOVIĆA
(SENJ, 1830. - BEČ, 1898.)**

Prof. Maja Polić, Filozofski fakultet – Rijeka
UDK: 929 [911 + 930] (091) MATKOVIĆ, PETAR
Izvorni znanstveni rad

Autorica analizira život i djelo Petra Matkovića, svećenika, akademika, sveučilišnog profesora, geografa, povjesničara, povijesnog demografa i statističara. Ponajprije smješta svoju raspravu u širi kontekst njegova djelovanja. Prikazuje svestranost njegova zanimanja i originalne doprinose na mnogim poljima znanosti, pogotovo u geografiji i povijesti. Posebno se razmatra djelo Matkovića na planu domaćih povijesnodemografskih i statističkih istraživanja, te njegoo značaj u stvaranju tzv. povijesne demografije. Autorica daje kritički pregled njegova djelovanja, uvažavajući i mišljenja drugih priznatih hrvatskih povjesničara.

Ključne riječi: Petar Matković, geografija, statistika, povijesna demografija, Akademija.

* * *

Hrvatska znanost XIX. st. dala je nekoliko vrlo značajnih pojedinaća, čiji znanstveni rezultati i danas plijene pozornost ne samo znanstvene već i šire javnosti. Jedan od takvih zasigurno jest i Petar Matković, svećenik, akademik, sveučilišni profesor, geograf, povjesničar, povijesni demograf i statističar. S obzirom na to da je posljednji opsežniji prilog o njemu objavljen pred (gotovo) četiri desetljeća, smatramo potrebnim dati sljedeći prilog.¹

1.

Petar Matković rođen je u Senju 18. lipnja 1830. godine. Tamo je polazio početne škole te gimnaziju, kao i senjsko bogoslovsko

¹ Miroslava DESPOT, *Život i rad Petra Matkovića (1830-1898)*, Senjski zbornik, III, Senj, 1967.-1968., str. 210-221.

sjemenište, gdje se pripremao za svećenika.² Već se tada pokazao kao iznimno darovit učenik te je postigao izvrsne rezultate; stoga je za vrijeme posljednje godine bogoslovije, zbog nedovoljnoga broja svećenika-profesora tamošnje gimnazije – osnovane od senjsko-modruškoga biskupa Ožegovića³ – dobio odobrenje da održava nastavu geografije i povijesti.⁴

Za svećenika je zaređen 1853. godine. Nakon toga odlazi za kapelana u Rakovicu, u tadašnju Vojnu krajinu, gdje službuje do travnja 1854. godine.⁵

Od crkvenih stariješina, međutim, nije zaboravljen kao daroviti bogoslov, pa je poslan na Sveučilište u Beč (jedan semestar), te u Prag (dva semestra); pri tome se pripremao, uz potporu bečkoga Ministarstva nastave, i to na preporuku biskupa Ožegovića, za gimnazijsku profesuru geografije i povijesti. Profesorski ispit za srednje škole iz navedenih predmeta izvrsnim je uspjehom položio u Pragu 1855. godine.⁶ Bečko Ministarstvo nastave poduprla je Matkovićevo trosemestralno usavršavanje iz područja geografije na Sveučilištu u Berlinu, i to kod Karla Rittera, jednoga od najpoznatijih geografa XIX. stoljeća, od kojega je dobio preporuke za daljnje stipendiranje; s Ritterom će i nakon studija redovito održavati kontakte.⁷ U Berlinu se susreo i s Theodorom Mommsenom, znamenitim povjesničarem toga doba, s kojim je, također, i kasnije održavao korespondenciju.⁸

2 Isto, str. 210. Tadija SMIČIKLAS, *Dr. Petar Matković (1830-1898)*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1898., Zagreb, 1899., str. 111-133; izvadak iz navedenoga Smičiklasova nekrologa objavljen je pod istim naslovom u knjizi *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije. Spomenica* (urednik mons. dr. sc. Mile Bogović), Zagreb-Rijeka, 1999., str. 166-168. Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva Kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, V, Zagreb, 1910., str. 340, navodi kako je u Senju završio bogosloviju, «a filozofiju slušao je na sveučilištima u Beču, Pragu, Berlinu i Göttingenu, kamo ga je poslao koncem pedesetih godina austrijski ministar nastave grof Leon Thun, da ondje nastavi svoje geografske studije».

3 Vidi: *Senjsko-modruška ili Krbavska biskupija. Izvješća biskupa Svetoj Stolici (1602.-1919.)*, Mile BOGOVIĆ (ur.), Zagreb, 2003.

4 M. DESPOT, n. dj., str. 211. U članku *Dr. Petar Matković (1830.-1898.)*, Službeni vjesnik biskupije Senjske i Modruške ili Krbavske, XIII, 1, Senj, 15. veljače 1928., str. 25, stoji kako je Matković kao bogoslov na senjskoj gimnaziji predavao od studenoga 1851. do studenoga 1853., dakle dvije godine.

5 *Narodna enciklopedija*, II, Zagreb, 1962.

6 M. DESPOT, n. dj., str. 211.

7 *sto*.

8 A. CUVAJ, n. dj., V, str. 340. M. DESPOT, n. dj., str. 211, kao njegovo prvo radno mjesto navodi Graz, dok Senj ne spominje.

Posljednji je semestar usavršavanja Matković odradio u Göttingenu.⁹

U jesen 1857. god. dobio je prvo radno mjesto, i to učitelja zemljopisa i povijesti u Grazu, no tamošnja germanska sredina nije ga oduševljavala. Nakon godinu dana, 1858., premješten je u Veliku gimnaziju u Varaždin, gdje se zadržao dvije godine.¹⁰ Na potvrdu Matkovićeva profesorovanja u spomenutoj gimnaziji nailazimo i u školskome programu za 1859. godinu u koji je, među profesorima varaždinske gimnazije, uvršten i njegov znanstveni članak.¹¹ To potvrđuje i Mirjana Gross 1985. godine, koja navodi «slučaj budućeg sveučilišnog profesora Petra Matkovića, profesora historije i geografije u Varaždinu na kojega se inspektor Jarz žalio zbog ‘suviše apstraktnih’ predavanja i previsokih zahtjeva na učenike».¹²

Iako su ga gimnazijska predavanja znatno ispunjavala i oduzimala mu slobodno vrijeme te je – kako je vidljivo iz prethodnoga citata – s jedne strane držao predavanja sa širokim kulturnim sadržajima i od gimnazijalaca tražio dobro poznavanje materije – u njemu je stalno tinjao istraživački nerv, napose želja za otkrivanjem novih spoznaja iz područja povijesti i geografije. Tako je vrijeme školskih praznika 1858. god. iskoristio za istraživanje fondova venecijanskih arhiva i knjižnica; dakako, pronašao je mnogo korisnih vrela koja će kasnije iskoristiti pri pisanju svojih radova.¹³ Iduće je godine, također u vrijeme školskih blagdana, istraživao starije kartologije, i to za razdoblje do XVI. stoljeća, istraživao je u carskoj dvorskoj biblioteci u Beču, te u Veneciji. Članci u kojima je objelodanio rezultate i spoznaje tih istraživanja, kao i priopćenja koja je podnosio, primjericice pred članovima geografskoga društva u Beču, predstavili su ga znanstvenome svijetu na najbolji mogući način te mu tako priskrbili i vrijedno priznanje.¹⁴

9 M. DESPOT, n. dj., str. 211.

10 *Isto*, str. 210. Kod A. CUVAJA, n. dj., IV, str. 288, nalazimo podatak da je Petar Matković, svećenik, u varaždinskoj gimnaziji predavao od školske godine 1858./1859. do 1860. godine, kada biva premješten u Zagreb.

11 A. CUVAJ, n. dj., IV, str. 253.

12 Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860*, Zagreb, 1985., str. 311.

13 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 25.

14 *Isto*, str. 26.

Postigavši doktorat filozofije u Grazu 1860. godine,¹⁵ Matković odlazi na mjesto profesora kraljevske velike realke u Zagrebu, gdje će se zadržati pune dvadeset tri godine; naravno, uklapao je spretno u svoju profesorsku «rutinu» i znanstveno-istraživačke trenutke.¹⁶

2.

Mnoge bitne promjene koje su šezdesetih god. 19. st. nastupile na političkome polju u Monarhiji, nakon sloma neoapsolutizma,¹⁷ pratile su i promjene na jezičnome polju, te na polju školstva i nastave.¹⁸ Tako je u Banskoj Hrvatskoj 1861. god. u srednje škole ponovno kao nastavni uveden hrvatski jezik. No rezultat dotadašnjeg višegodišnjeg provođenja germanizacije bio je manjak knjiga i udžbenika na hrvatskome jeziku za školsku obuku. Stoga je dr. Franjo Rački, suprotstavljajući se također i učestalim tadašnjim izjavama njemačkih birokrata «da hrvatski jezik, pa i nijedan u carevini osim njemačkoga i talijanskoga, nije toliko gotov, da bi se sve nauke u njem gojiti mogle», uputio profesorima poziv da napišu udžbenik za svoj predmet; među prvima se na suradnju odazvao P. Matković.¹⁹

3.

U to vrijeme Matković je već bio članom nekoliko uglednih odbora, primjerice Školskoga odbora koji je imao savjetovnu ulogu pri promjenama školskoga sustava, kao i o pedagoškim, didaktičkim i znanstvenim pitanjima.²⁰ Budući da je taj odbor, vezano uz školski pravopis, trebao popisati izraze koji do tada nisu bili označeni u njemačkome ni latinskome jeziku, pojavila se potreba unifikacije hrvatskoga znanstvenog nazivlja uvođenjem hrvatske terminologije; zadatak je povjeren najkompetentnijim ljudima iz pojedinih polja znanosti i struke.²¹ Matković je, u to doba – rekosmo – profesor za-

15 *Isto.*

16 A. CUVAJ, n. dj., V, str. 340. M. DESPOT, n. dj., str. 211.

17 Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992., str. 117 i dalje.

18 A. CUVAJ, V, n. dj., str. 255.

19 *Isto*, str. 60.

20 A. CUVAJ, n. dj., V, str. 246.

21 *Isto*, str. 249. *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

grebačke realke, uvršten u skupinu koja je dobila zadatak popisivati termine iz povijesne i geografske oblasti života.²²

Njegov je zadatak bio i napisati knjigu o statistici; to je učinio 1866. godine.²³ Kasnije je napisao i glavne zemljopisne srednjoškolske knjige; izradio je i globus s hrvatskim tekstom, kao i nekoliko karata za školsku uporabu te atlas za pučke škole.²⁴

4.

Iako je cijeli svoj znanstvenički interes usmjerio na geografiju, taj Senjanin nije zanemario ni povijest općenito, štoviše, kako je sâm istaknuo, «povestnica» mu je u mladim danima bila «najmiliji predmet».²⁵ Stoga se još 1852. god. upustio u pisanje opsežnije povijesne studije *Jezgra Starodavno-Ilirske povestnice*, utemeljene uglavnom na djelu *Ilyricum sacrum*.²⁶ Rad je za objavljivanje ponudio utemeljitelju i tadašnjemu predsjedniku «Društva za povjesnicu Jugoslavensku» Ivanu Kukuljeviću, no nije ga tiskao. Zapravo, rukopis nije nikada objavljen.²⁷

Radovi nastali u to doba – među kojima ističem opis topografske karte dijela Istre, prema Matkoviću, kartografa fra Maura, nastale u 15. stoljeću – svjedoče o njegovu interesu za povijesnu geografiju te, u tu svrhu, istraživanja i obrade potrebnih izvora.²⁸

Povijesne komponente istraživao je u arhivima Dubrovnika i Zadra; tu je, između ostaloga, pronašao trgovački ugovor koji su

22 *Isto.*

23 Knjiga nosi naslov *Statistika austrijske carevine za viša učilišta*, Zagreb, 1866. *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 256.

24 *Opis carevine austrijske*, Beč, 1867.; *Geografsko-statistički nacrt austro-ugarske monarhije*, Zagreb, 1874.; *Zemljopis za niže razrede*, treće izdanje, Zagreb, 1883.; usp. *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

25 M. DESPOT, n. dj., str. 11.

26 *Ilyricum sacrum* djelo je trojice isusovaca – Fillippa Riceputija, Danielea Farlatija i Jacopa Coletia. Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija. Korjeni, postignuća, traganja*, Zagreb, 1996., drugo izdanje 2001., str. 76. Rukopis navedena Matkovićeva djela čuva se u Arhivu HAZU u Zagrebu, sign. II. b. 131.

27 Miroslava Despot ocjenjuje: «Taj rukopis ima i danas stanovitu kulturno-historijsku vrijednost, ne samo s obzirom na Matkovića, nego i na problem koji obrađuje.» N. dj., str. 211.

28 *Isto.*

senjski knezovi sklopili s Mlecima, zaključivši kako su ga sklopili s hrvatske strane Nikola Frankopan i sinovi Ivan i Nikola.²⁹

Dragocjenu potporu i sugestije u to je doba dobivao od svojega bečkoga profesora, spomenutoga uglednoga K. Rittera.³⁰

5.

Njegov je znanstveni i stručni interes bio usmjeren i prema statistici, kako je već rečeno i ranije. Prvi rad u kojem obrađuje demografsku statistiku, naslovljen *Statistički odlomci* – s podacima o broju stanovnika na području hrvatsko-slavonske krajine 1863. godine, objavljen je u zagrebačkome časopisu *Književnik*. Naime, Franjo Rački na suradnju je pozvao, prema Smičiklasovoj ocjeni, «one radnike, koji bi imali poslije kao budući članovi akademije nastaviti radnje. I Matković pristupi u ovo kolo».³¹ Poziv Račkoga Matkoviću na suradnju svjedoči da ga je taj skorašnji predsjednik JAZU-a, uvrstivši ga u krug u to doba najznačajnijih znanstvenih djelatnika, smatrao nadom te vjerovao u njegov tadašnji i budući veliki doprinos hrvatskoj znanosti.³² U tome je časopisu Matković objavio više rasprava te kritičkih osvrtu.³³

6.

Iduće 1864. god. Matković je bio autorom uvodnoga teksta (preko stotinu stranica) kataloga prve zagrebačke gospodarske izložbe,³⁴ u kojem je valjalo donijeti cjelokupnu statistiku hrvatskih krajeva s obzirom na stanovništvo, gospodarstvo, poljoprivredu, trgovinu, promet te kulturne i društvene prilike.³⁵

Bio je to uistinu velik pothvat i značajan doprinos hrvatskoj statistici, pogotovo stoga što izvori, literatura i pomagala o spomenutim segmentima – osim dostupnih austrijskih uglavnom nepotpun-

29 Početne rezultate svojih istraživanja Matković je objavio u zagrebačkome glasilu *Pozor* 1862. godine. *Isto*, str. 212.

30 *Isto*.

31 T. SMIČIKLAS, *Petar Matković*, n. dj., str. 128.

32 Vjekoslav KLAJČ, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, 1878., str. 15.

33 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

34 O tome više u: Mirjana GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992., str. 295 i dalje.

35 M. DESPOT, n. dj., str. 213.

nih i nepouzdanih s obzirom na hrvatske krajeve – nisu gotovo ni postojali. Zbog toga navedeni rad, prema ocjeni Vjekoslava Klaića, nema visoku znanstvenu vrijednost, ali njegovo je značenje u tome što je to do tada prvo geografsko-statističko djelo o svim hrvatskim krajevima, i to na hrvatskome jeziku te se njegovoj izradi prišlo sustavno.³⁶

Već je tada do izražaja došla i potreba osnutka statističkoga zavoda koji bi se bavio traženjem odgovora na upravo maločas navedena pitanja. I to napose nakon pojedinačnih oštih kritika sâmoga teksta uvodnika zbog nekih netočnosti i nepotpunih podataka iznesenih u njemu, koje Matković jednostavno nije mogao izbjeći.³⁷

U međuvremenu, odmah po osnutku Jugoslavenske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti, godine 1867., Matković postaje redovitim članom njezina Prirodoslovno-matematičkoga razreda.³⁸

Još je jednom, sada u Akademijinoj ediciji *Rad*, ukazao na istinsku potrebu osnivanja statističkoga odbora, s ciljem «sabiranja sve one građe bez koje neimade dokaza ni o životu naroda ni o snazi zemlje», jer «pučanstvo je najvažniji element narodnoga gospodarstva, ono bo je duša države, njena snaga, bogatstvo i njena slava... Statistika pučanstva, kao gibive glavne moći u državi, postala je dakle vrelom na kojem mnoga znanost svoje izvode i zaključke zasniva».³⁹

Matković, jedan od pionira domaćih povijesnodemografskih i statističkih istraživanja, danas se smatra jednim od nositelja demografsko-statističkoga smjera u povijesnoj demografiji. Tumačio je, između ostaloga, kako, da bi se uopće moglo vršiti povijesnodemografska istraživanja, moramo prethodno, pored već postojeće povijesne, osigurati i demografsku infrastrukturu. Te njegove navode danas tumačimo na ovaj način – pojam *povijesna demografija* prvi

36 V. KLAJĆ, n. dj., str. 15; *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

37 Uvodnik je doživio napad od profesora gimnazije u Varaždinu, Korineka, koji je Matkoviću zamjerio nepotpunost i iznošenje nekih pogrešnih podataka. I sâm Korinek ukazao je na potrebu osnutka statističkoga zavoda. M. DESPOT, n. dj., str. 213.

38 V. KLAJĆ, n. dj., str. 15.

39 *O potrebi statističkoga odbora s obzirom na sadašnje stanje hrvatske statistike*, Rad JAZU, III, Zagreb, 1868., str. 225.

je put upotrijebljen 1933. godine na VII. Međunarodnom kongresu povijesnih znanosti.⁴⁰ Potrebu osnutka takve institucije prepoznao je i tadašnji ban Ivan Mažuranić te je Matkoviću god. 1874. povjerio da prema zahtjevima struke uredi spomenuti institut.⁴¹ Njegovo zalaganje urodilo je plodom 1875. kada je u Zagrebu, zajedno s Milovanom Zoričićem, osnovao Statistički ured za Hrvatsku i Slavoniju, rukovodeći njime u prvim godinama djelovanja.⁴² Odmah se započelo objavljivanjem statističkih publikacija, a one će postati bazom budućih demografskih i povijesnodemografskih istraživanja.⁴³

Sličan zadatak kao i za izložbu 1864. godine Matković je dobio za svjetsku izložbu koja se održavala u Beču 1873. godine.⁴⁴

U dva je navrata posjetio Rusiju, upravo zato da bi stekao dodatna, praktična znanja iz statistike. Tako je prvi put putovao u svibnju 1867. godine, kada je bio nazočan na Moskovskoj etnografskoj izložbi, a drugi put 1872. godine, u povodu VIII. Statističkoga kongresa u Petrogradu.⁴⁵

7.

Trud i zalaganje, kao i odgovornost prema postavljenim zadacima prepoznati su ne samo u znanstvenim krugovima – rekosmo da je primljen u JAZU, već i kod visokih struktura vlasti, te ga je tako 1874. god. Kraljevska zemaljska vlada angažirala kao člana povjerenstva koje je trebalo donijeti odluku o osnutku Trgovačko-obrtničke akademije u Zagrebu.⁴⁶

8.

Kako sam ranije napomenula, zabilježeni su i verbalni napadi na Matkovića i oštre kritike njegovih radova. Jedan od njih izazvan

40 Pored Matkovića, nosioci povijesno-demografskih istraživanja jesu Milovan Zoričić, Fran Vrbanić te Milan Kreser. Nenad VEKARIĆ, Vladimir STIPETIĆ, *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb-Dubrovnik, 2004., str. 9, 16.

41 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

42 *Isto*; *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 83.

43 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 17, 18; M. DESPOT, n. dj., str. 215.

44 Djelo nastalo tom prigodom nosi naslov *Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnosajih*, Zagreb, 1873. *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

45 *Isto*.

46 A. CUVAJ, n. dj., VI, Zagreb, 1911., str. 59.

je njegovom *Spomenicom* tiskanom u povodu održavanja svjetske izložbe u Beču 1873. godine, za pisanje koje ga je angažirala Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada.⁴⁷ Napadi, s jedne strane potaknuti Matkovićevom podjelom stanovništva hrvatskih zemalja na «hrvatsko, srpsko i hrvatsko-slovenačko», pristizali su od strane studenata Pravoslavne akademije u Zagrebu, zatim od hrvatskih studenata sa sveučilišta iz Graza, Praga i Beča te bogoslovije u Gorici. Studenti izjavljuju «da u dalekih medjeh hrvatske države nepoznajemo inoga do naroda hrvatskoga».⁴⁸ No, treba istaknuti, Matković nikada nije bio aktivnim sudionikom političkoga života. On se bavio isključivo znanstvenim radom, surađujući pri tome sa znanstvenicima i stručnjacima neovisno o njihovoj nacionalnoj pripadnosti i političkim stajalištima.⁴⁹ Ipak, iz jednog pisma upućenoga Đuri Daničiću,⁵⁰ s kojim je Matković održavao korespondenciju, vidimo njegovo stajalište prema pravaškome vođi dr. Anti Starčeviću te starčevićanskoj mladeži, za koju je procijenio da ga napada: «Luda sveučilišna mladež, ipak ne sva, nego Starčevićanci odgovoriše na nepametni članak Majkova, koj nije imao drugoga i pametnijega posla, nego nezreloj mladeži odgovarati. Taj odgovor nije sama mladež napisala nego ljudi Starčević.»⁵¹

Isto pismo donosi informaciju o vjerojatnosti da će Matković prijeći na fakultet u Zagrebu, ali, kako sâm svjedoči, «tu je bez kraja i konca intriga proti mene, a ja sam prema svemu tome indiferentan».⁵² Riječ je, naime, bila o žestokome napadu na njega, ovoga puta objavljenom u zagrebačkome listu *Agramer Presse*, koji je netom 1877. god. pokrenuo Josip Frank, također iz Starčevićeva pravaškoga kruga. Matković je ovdje okarakteriziran kao plagijator koji «ni u kome slučaju ne zavrijeđuje profesorsku katedru». Na taj napad

47 Naslov djela: *Hrvatska i Slavonija u svojim fizičkim i društvenim odnošajih. Spomenica na svjetsku izložbu u Beču 1873.*, Zagreb, 1873.; M. DESPOT, n. dj., str. 215.

48 *Isto.*

49 *Isto.*

50 Đuro Daničić (Popović) rođen je 4. travnja 1825. u Novome Sadu, a umro 17. studenoga 1882. u Zagrebu. Bio je srpski leksikograf i jezikoslovac; bavio se akcentologijom, morfologijom, sintaksom i etimologijom, a bio je i književni prevodilac. Napisao je brojne studije, rasprave i članke. Djelovao je i kao tajnik JAZU-a od 1866. do 1873. godine, a od 1877. god. do svoje smrti bio je prvi urednik i obrađivač Akademijina rječnika. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 234.

51 Isječak pisma objavljen je u članku M. DESPOT, n. dj., str. 217.

52 *Isto*, str. 217.

odgovorio je sâm Franjo Rački, odbacujući optužbe da je Matković kompilator i plagijator koji se uvukao ne samo u Akademiju već da bi se dočepao sveučilišne stolice. Rački ga, naprotiv, prikazuje kao «marljivu i vrsnu silu» ističući kako «se ne samo u Hrvatskoj nego ni na celom slavenskom jugu neće naći za geografiju vrstniji i već sada pripravniji profesor od dr. Matkovića».⁵³

9.

Na dužnost jednoga od tajnika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti postavljen je od 1874. godine; obavljao ju je do 1890. godine.⁵⁴

U to si je vrijeme uzeo u zadatak geografski i povijesno istražiti Balkanski poluotok; spoznaje do kojih je došao – objelodanjene u Akademijinim publikacijama te u ono doba drugim važnim geografskim publikacijama, vinule su ga u krug visokoga europskog i domaćeg znanstvenog svijeta.⁵⁵

Desetak se godina istražujući u europskim arhivima i knjižnicama bavio proučavanjem putopisa po Balkanskome poluotoku, s ciljem što boljeg upoznavanja zemljopisnih i topografskih činjenica. A nakon sređivanja goleme građe, 1879. god. u Akademijinu je zborniku *Rad* započeo s objavljivanjem putopisa pod skupnim naslovom: *Putovanja po Balkanskome poluotoku za srednjega vieka*. Ovdje raspravlja o putovanjima poduzetima prije križarskih ratova, potom o putovanjima za svakoga toga rata poduzetim preko Balkanskoga poluotoka.⁵⁶ Ti su mu članci, tiskani i na njemačkome jeziku, donijeli priznanje i u stranome svijetu.⁵⁷ Putovanja iz šesnaestoga stoljeća

53 *Isto*, str. 218.

54 Drugim je tajnikom imenovan Bogoslav Šulek, književnik, novinar i političar. *Isto*, str. 211, 215. Kako stoji u pismu koje Rački upućuje Strossmayeru, Matković je kao tajnik bio zadužen za sjednice, Šulek za unutarnje poslove. *Korespondencija Rački-Strossmayer*, I, Zagreb, 1928., str. 259. U *Službenome vjesniku*, n. dj., str. 26, piše kako je na mjestu tajnika bio od 1874. do 1892. godine, dok je u *Hrvatskome leksikonu*, n. dj., str. 83., kao vrijeme tajnikovanja navedeno razdoblje od 1884. do 1892. godine.

55 Od radova valja spomenuti: *Orografska razredba južno-hrvatske visočine*, Rad JAZU, XX; *Razdoba i hipsometrija slavnskoga gorja*, Rad JAZU, XXXII, Zagreb, 1951., str. 474-475.

56 *Putovanja po Balkanskome poluotoku za srednjega vieka*, Rad JAZU, Zagreb: 49, 1879., str. 103-164; 56, 1881., str. 141-232; 62, 1882., str. 45-153; 71, 1883., str. 1-60; 84, 1884., str. 45-99; 100, 1890., str. 65-168; 105, 1891., str. 142-201; 112, 1892, str. 154-243; 116, 1893., str. 1-112; 124, 1895., str. 1-102, 129, 1896., str. 1-89; 130, 1897., str. 86-188; 136, 1898., str. 1-96.

57 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 27.

obradio je, pak, u sedamnaest putopisa, a započinju djelom o kretanjima Felixa Petančića (tiskano je 1522.) *Cancellarius Segniae*, koje je posvećeno kralju Vladislavu.⁵⁸

Miroslava Despot, pozivajući se na članak Ivana Esiha,⁵⁹ ocjenjuje kako taj njegov rad do današnjih dana nitko nije nastavio.⁶⁰ I ne samo to. Matković je, naime, slijedeći tijek pripovijedanja samoga putopisca, propješačio cestama «od jadranskoga do crnoga mora i između egejskoga mora i Dunava i Save», posebice putove i točke koje je Petančić u svome djelu zabilježio.⁶¹

10.

Istraživao je, također, i trgovačku te pomorsku povijest talijanskih trgovačkih gradova, s posebnim osvrtom na povijest mletačke trgovine. Pri tome, međutim, nije zanemario ni povijest Dubrovačke Republike, istražujući ju i u tamošnjemu arhivu, kako sam ranije navela.⁶²

11.

Priznanje mu je još jednom uputio jedan od najznačajnijih znanstvenih i političkih uglednika tadašnjega vremena dr. Franjo Rački. Naime, u kolovozu 1874. god. u pismu upućenome Strossmayeru ukazuje na svojevrsnu nepravdu: «Torbar i prof. dr. Matković ne imadu do danas od crkvene strane ni najmanjega priznanja; oni su pače zapostavljeni, prem su i značajni i za prosvjetu zaslužni. Ni jednomu od naših biskupa nije palo na um, da ih učine prisjednici duhovnoga stola, prem se ta čast daje kojekakvim glupakom». Rački biskupa izravno pita: «Zašto ih, Preuzvišeni gospodine, ne biste Vi odlikovali? Oni na to ne misle, jer kod nas tko je pošten, raden i ustrajan, mora iza sebe sve mostove upaliti».⁶³ Kakvu je sudbinu

58 Prvi putopis bio je *Feliks Petančić i njegov opis putova u Tursku*, Rad JAZU, XLIX.

59 Ivan ESIH, *Dr. Petar Matković. Uz 100-godišnjicu njegov rođenja*, Obzor, 16. svibnja, br. 112, Zagreb, 1930.

60 M. DESPOT, n. dj., str. 219.

61 *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 27.

62 Radovi: *Trgovački ugovor republike Mletačke sklopljen sa knezovi senjskimi god. 1408. i 1455.*, Rad JAZU, VII; *Prilozi k trgovačko-političkoj istoriji republike dubrovačke*, isto; *Dubrovačka republika pod ugarsko-hrvatskom zaštitom*, isto.

63 *Korespondencija Rački-Strossmayer*, n. dj., str. 231.

doživio ovaj prijedlog dr. Račkoga – nije mi poznato. Pretpostavljam da je Strossmayer, očigledno potaknut maločas navedenim riječima Račkoga, Matkovića imenovao prisjednikom duhovnoga stola, kako je u daljnjemu tekstu ovoga članka i navedeno.

Unatoč ranije navedenim intrigama i podmetanjima, koja su trebala dovesti u sumnju njegovu kompetenciju, a time i vrijednost njegovih radova, odmah po osnutku Katedre geografije pri Mudroslovnome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (tada Sveučilište Franje Josipa I.) 1883. godine, Matković postaje njezin pročelnik, te javni i redoviti profesor.⁶⁴ Tada je osnovao geografsku zbirku s različitim atlasima, zbirkama faksimila starih karata od kojih neke datiraju u 13. stoljeće.⁶⁵

12.

Nakon odlaska s mjesta tajnika Akademije, 1890. godine, u pismu upućenome Tadiji Smičiklasu progovara o ondašnjim problemima u Akademiji, poput nemarnosti prema članovima, te daje upozorenje o potrebi održavanja visokoga nivoa publikacije *Rad JAZU* u kojemu se «zrcali prava radnja akademije, njezina znanstvena visina, inače bi spala na preštampavanje starih spisa. Non quantitas, sed qualitas laborum!».⁶⁶

Umirovljen je 28. travnja 1893. godine, i to na vlastiti zahtjev, te se zbog znanstveno-istraživačkih razloga seli u Beč.⁶⁷

Pored članstva u JAZU, P. Matković bio je članom i nekoliko vrlo značajnih europskih institucija. Tako je bio i dopisni član Petrogradske Carske ruske akademije znanosti, Carskoga ruskog geografskog društva, također u Petrogradu, zatim Carskoga i kraljevskog geološkog zavoda u Beču, Srpskoga učenog društva u Beogradu,

64 Tomislav ŠEGOTA, *Geografija u Hrvatskoj*, Sveučilište u razvoju znanosti od 1669. do danas, Zagreb, 1990., str. 143. O tome i A. CUVAJ, n. dj., V, str. 340; M. DESPOT, n. dj., str. 219.

65 Tu su se, pored ostalih, našle Chavanove, Steinhauserove i Hardtove karte, Stielerov atlas, *mappa mundi* iz 13. stoljeća, nautička mapa iz 1448. godine, karta Pietra Viscontija iz 1311. godine itd. Netom prije umirovljenja, 1892., nabavio je Berghausovu zbirku sa šest atlasa o geologiji, hidrografiji, magnetizmu, meteorologiji, geobotanici i geozoologiji. *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, 1874-1924. Spomenica akademickoga Senata*, Zagreb, 1925., str. 160-161. Cuvaj kao godinu osnutka zbirke navodi 1885. N. dj., X, Zagreb, 1913., str. 450.

66 Pismo Petra Matkovića od 2. svibnja 1894. pohranjeno je u ostavštini Tadije Smičiklase, Arhiv HAZU u Zagrebu.

67 A. CUVAJ, n. dj., V, str. 340; M. DESPOT, n. dj., str. 211; *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

Carskoga njemačkog arheološkog instituta u Berlinu, zatim u Rimu i Ateni, te «sutrudnik» Carskog prirodoslovnog antropološko-etnografskog društva pri sveučilištu u Moskvi. Bio je i prisjednik duhovnoga stola Đakovačko-srijemske biskupije.⁶⁸

Primio je i nekoliko odlikovanja. Primjerice u Moskvi 1867. godine, prigodom etnografske izložbe, odlikovan je srebrnom kolajnom. Zatim u vrijeme održavanja Međunarodnoga statističkog kongresa u Petrogradu 1872. god. odlikovan je carsko-ruskim viteškim redom sv. Ane 3. stupnja.⁶⁹

Preminuo je 25. ožujka 1868. god u Beču.⁷⁰ Ostavio je iza sebe veći broj znanstvenih radova, a velik broj nalazi se u Akademijinim izdanjima.⁷¹

13.

U kratkim crtama pokušala sam prikazati ono što danas znamo, najbitnije, o jednome od, bez sumnje, najznamenitijih hrvatskih znanstvenika 19. stoljeća. A, štoviše, njegovim se pozitivnim rezultatima i danas koristimo, dok neke od njegovih znanstvenih spoznaja i uradaka do današnjih dana nisu nadmašene. Tako je nezaobilazan i neprocjenjiv Matkovićev doprinos na području statistike i pomoćne povijesne znanosti – povijesne demografije, gdje je bio pionir, utirući put nasljednicima i omogućujući tako da demografija u cjelini do danas stekne status samostalne znanosti. Njegove rezultate s toga područja priznaju danas relevantni znanstvenici visokoga ugleda, poput akademika Vladimira Stipetića i Akademijina člana suradnika dr. sc. Nenada Vekarića.⁷²

Nadam se da će se danas, u XXI. stoljeću, naći istraživači, napose mlađe generacije, koji će nastaviti istraživanja koja je započeo dr. Petar Matković još u XIX. stoljeću.

68 A. CUVAJ, n.dj., V, str. 340.

69 *Isto*.

70 A. CUVAJ, n. dj., V, str. 340; M. DESPOT, n. dj., str. 211; *Službeni vjesnik*, n. dj., str. 26.

71 Opširnije o tome usp. *Popis izdanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. 1867-1950*, Zagreb, 1951., str. 474-475; *Bibliografija rasprava i članaka, IV, historija*, Zagreb, 1959., str. 174, 251, 441-444.

72 N. VEKARIĆ, V. STIPETIĆ, n. dj.

**A New Contribution to the Study of the Life and Work of Petar Matković
(Senj, 1830 – Vienna, 1898)**

Summary

The author analyses the life and the work of Petar Matković, priest, academic, university professor, geographer, historian, historical demographer and statistician. The discussion is set in the broad context of his activity. The universality of his interest is showed, as well as his original achievement in many scientific fields, especially geography and history. The article discusses the work of Matković in the field of Croatian historical, demographical and statistical researches. His importance in the development of the historical demography is stressed. The author gives a critical view of his activity, considering the opinions of other renowned Croatian historians, too.

Key words: Petar Matković, geography, statistics, historical demography, Accademy.